

О.В. ХИТРА, канд. ек. наук, Хмельницький національний університет

СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Розглянуто поняття інтелектуального капіталу з позицій концепції синергізму. Підтверджена синергетична здатність інтелектуального капіталу до самоорганізації. Охарактеризована роль інтелектуального капіталу у процесі трансформації потенційного синергізму в синергізм реальний. Визначена структура синергетичного механізму функціонування інтелектуального капіталу. Охарактеризовано переваги інформаційно-інноваційного, навчального та управлінського синергізму інтелектуальної праці.

Рассмотрено понятие интеллектуального капитала с позиций концепции синергизма. Подтвержденная синергическая способность интеллектуального капитала к самоорганизации. Охарактеризованная роль интеллектуального капитала в процессе трансформации потенциального синергизма в синергизм реальный. Определенная структура синергического механизма функционирования интеллектуального капитала. Охарактеризованы преимущества информационно-инновационного, учебного и управленческого синергизма интеллектуального труда.

Concepts of intellectual capital from synergistic concept positions were examined. Synergistic ability of intellectual capital to self-organization was confirmed. Role of intellectual capital in the process of transformation of potential synergy into the real synergy was characterized. Structure of synergistic mechanism of intellectual capital functioning was determined. Advantages of informative and innovative, educational and managerial synergy of intellectual work were characterized.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інформаційно-інноваційний синергізм, навчальний синергізм, синергічний ефект, сінтелектика, управлінський синергізм.

Вступ. Сьогодні чітко намітилася основна світова тенденція формування сучасного суспільства – перехід від індустріальної економіки до економіки знань, яка базується на інтелектуальних ресурсах, наукомістких та інформаційних технологіях. Відкритість суспільства для імпорту різноманітних знань, ідей та інформації, здатність економіки продуктивно їх використовувати – це те, від чого залежить успішний соціально-економічний розвиток.

Цивілізація входить у принципово новий етап розвитку, який умовно можна назвати «економікою стресу», або постіндустріально-біфуркаційним періодом, що докорінно відрізняється від усіх попередніх завдяки вирішальному значенню інформаційно-інноваційних ресурсів, пов'язаних зі створенням, акумуляцією, опрацюванням інформації, трансформацією її у конкретні інновації, готові до безпосереднього практичного застосування. Якщо на попередніх етапах історичного розвитку якісні стрибки в суспільному житті (своєрідні «економічні стреси», або біфуркації) мали ситуативний характер, виникали періодично та локально, то на постіндустріально-біфуркаційному етапі вони набувають перманентного характеру і пронизують увесь економічний простір.

Постійні «економічні стреси» приводять до появи на постіндустріально-біфуркаційному етапі системи найважливіших синергетичних закономірностей:

подальшого поступального пришвидшення громадського, зокрема економічного, життя; суттєвого загострення конкуренції за інформаційно-інтелектуальні ресурси; прискорення зміни поколінь знань, техніки і технологій, скорочення їх «життєвих циклів»; підвищення продуктивності засобів виробництва та праці; зростання ролі здоров'я як конкурентного ресурсу тощо.

Сьогодні, коли «економічні стреси» набувають постійного характеру, креативного потенціалу окремих фахівців та їх локальних груп не вистачає. Для забезпечення стійких економічних переваг необхідно максимально використовувати творчий потенціал якомога більшої кількості індивідуумів як на макро-, так і на мікрорівнях [1]. Зростає роль такого «невловимого активу», як уміння конкретного працівника, колективу розв'язувати поставлені перед ним складні інженерні і наукові завдання. На зміну економіці індустріальній, коли переважало масове виробництво, прийшла економіка, заснована на інтелектуальній праці, людському капіталі. Головним чинником економічного розвитку в більшості країн виступає не матеріальна, а інтелектуальна складова – знання людини, які в кінцевому підсумку спричиняють зростання продуктивності праці і виступають визначальним фактором економічного зростання в сучасних умовах [2, с. 51].

Постановка завдання. Визначенню поняття, структури і ролі інтелектуального капіталу в умовах економіки знань присвячені наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема, зміст категорії «інтелектуальний капітал» розкривають Т. Бакіна, Д. Белл, Е. Брукінг, О. Бутнік-Сіверський, О. Довгань, Г. Жаворонкова, А. Жарінова, І. Комаров, С. Лебедев, О. Мних, Т. Орлова, Ж. Поплавська, В. Поплавський, Д. Соковніна, І. Терон, Ж. Шульга; методи економічної діагностики інтелектуального капіталу досліджують О. Вакульчик, С. Ілляшенко, О. Малишко, Р. Старик, Г. Ступнікер, Т. Стюарт, В. Супрун; чинники формування та закономірності розвитку інтелектуального капіталу в Україні систематизують А. Василик, Л. Височіна, А. Чухно; структуру інтелектуального капіталу досліджують Л. Едвінссон, О. Кожушко, Л. Курило, Г. Река, К. Свейбі, Х. Скоп, С. Хомич; особливості управління інтелектуальним капіталом висвітлюють Н. Гавкалова, Л. Городянська, Н. Казакова, О. Кендюхов, Л. Лукічева, Н. Маркова, О. Морозов, І. Ткач; загальна концепція інтелектуального капіталу в системі економіки знань розкрита у працях Л. Федулової. Водночас недостатньо висвітленими в економічній літературі залишаються питання, пов'язані зі специфікою досягнення синергічного ефекту від формування й розвитку інтелектуального капіталу підприємства. У зв'язку з цим метою дослідження є розробка теоретико-методологічних основ обґрунтування синергетичного характеру інтелектуального капіталу підприємства.

Методологія. Синергетика як нова парадигма мислення викликає зміни в гносеологічних засобах (способах постановки проблем і наукового дослідження), в концептуальному арсеналі, у використовуваних моделях, в цілях та установках наукового пошуку. Так, в ході дослідження поведінки будь-якої системи доцільно застосовувати: ентропійний аналіз; моделювання атрактивних систем; аналіз кооперативних ефектів; прогнозування біфуркацій; гештальт-метод; аналіз дисипативних структур; математичні методи синергетичного аналізу та ін.

Результати дослідження. Економіка на даному етапі розвитку перетворюється в систему, яка функціонує на основі обміну знань і їх взаємного оцінювання, а головним джерелом прогресу є цінності, створювані знанням. Така оцінка свідчить про те, що традиційні фактори виробництва вже не є визначальними у виробництві, поступаючись місцем інтелектуальному капіталу. Для сучасної компанії головним предметом виробництва стає інформація, а засобом виробництва – знання, або інтелектуальний капітал як одна з форм функціонування знання.

Перехід від технологій high-tech до технологій high-hume, що визначають не тільки формат сучасного глобального суспільного виробництва, а й тенденції становлення нових соціальних відносин, об'єктивно вимагає широкого міждисциплінарного підходу, спрямованого на дослідження людини діючої, людини творчої, котра своєю самореалізацією втручається у функціонування систем, що саморозвиваються. А отже, для розкриття нової ролі людини в економіці знань цілком придатною є синергетична методологія.

Сьогодні відкрита система, що динамічно розвивається, висуває більш високі вимоги до працюючих в ній креативних творчих особистостей: вони повинні уміти вільно адаптуватися до ситуації у зв'язку з виникненням нових видів спеціалізацій; через персоніфікацію виробництва й ускладнення виробничих процесів не тільки швидко переключатися з однієї спеціальності на іншу, але й справлятися з підвищенням складності і вимог кваліфікації для кожної конкретної операції. Отже, працівник повинен адаптуватися до необхідності збільшення інтенсивності набуття і застосування знань. Самоменеджмент, інформаційні і комунікативні навички, необхідні для роботи в команді, – це ключові компетенції затребуваного співробітника.

Особливості процесу придбання і використання знання визначають зв'язок індивідуума з організацією, інтелектуальний капітал якої він формує. З одного боку, працівник має потребу в організації, особливо через тривалу спеціалізацію знання, яке може бути застосоване тільки в організації і завдяки організації. З іншого боку, працівник кваліфікованої праці, знання й уміння якого створюють його унікальний капітал, значно відрізняється від звичайного промислового робітника. Власне, у цьому зароджується синергічний ефект, який доводить об'єктивну взаємовигідність співпраці організації та найманого працівника інтелектуальної праці, а тому пред'являє якісно нові вимоги до формування системи менеджменту людських ресурсів.

У рамках неокласичної економіки традиційна економічна категорія «праця» поступово поглинається узагальненим поняттям «капітал». При цьому капіталом визнається будь-який актив – фізичний або людський, що володіє здатністю генерувати потік майбутніх доходів. Процеси, які відбуваються в економіці, свідчать, що капітал у традиційному розумінні, тобто в матеріально-речовій і фінансовій формі, поступово перестав бути основою оцінки вартості комерційного підприємства. Інтелектуальні активи все частіше виступають у ролі фінансових інструментів, за допомогою яких розв'язуються різноманітні фінансово-економічні завдання: підвищення ринкової вартості, стабілізація бізнесу, залучення інвестицій [2, с. 94-95]. Відтак, наступним проявом синергізму можна вважати нову інтерпретацію поєднання праці і капіталу як провідних факторів сучасного виробництва.

За допомогою знань, інтелекту підприємців капітал набуває ознак складної і динамічної форми радикального біфуркаційного перетворення ціннісно-вартісної дисипативної структури [3]. Слід враховувати, що капітал динамічно синтезує в собі і властивості атракторів, які випадково утворюються з множини соціально-економічних флуктуацій на кожній стадії біфуркації, і властивості все більш складних і більш динамічних дисипативних структур, які утворюються з атракторів після проходження кожної чергової стадії. Капітал належить до типу нестационарних дисипативних структур – таких, що перебудовуються з плином часу у фазах коротких, середніх або довгих хвиль циклічної еволюції. Радикальна модифікація у капіталі ціннісно-вартісної субстанції відбувається на основі такого рівня розвитку продуктивних сил і головних їх компонентів – робочої сили і технології, які відкривають можливість створювати надлишок цієї субстанції над витратами її виробництва. Капітал безпосередньо самоорганізує виробництво таким чином, що воно поставляє в обмін тільки товари й послуги, які приносять прибуток. Відповідно, інтелектуальний капітал як базова категорія інтелектуально-інноваційного розвитку розвивається через зародження нових системних якостей, що здійснюється на основі самоорганізації. З цієї точки зору інтелектуальний капітал являє собою складну, здатну до самоорганізації динамічну дисипативну структуру з чергуванням стійкості і нестійкості самонаростання його вартості [4].

Створення та вмiле i своєчасне використання новiтнього знання приводить до стрибкоподiбних організаційних змін та нового якісного стану організації, що базується на унікальних компетенціях, які виникли на базі абсолютно нового знання. Зростання вартості під час руху знань та інформації як ресурсу в економіці знань є аналогічним нарощуванню коштів, які в процесі їх використання у суспільному відтворенні набувають форми капіталу. Об'єктивна здатність знання у процесі власної реалізації у живій праці створювати продукт, який своєю корисністю багаторазово перевищує витрати на його виробництво, робить знання ключовим економічним ресурсом [5], і це підтверджує його синергетичну природу.

З економічної точки зору, інтелектуальний капітал являє собою сукупність знань, навичок, умінь людини, її мобільність (здатність до сприйняття нової інформації, навчання, перепідготовки, адаптації до нових умов) і креативність (здатність неординарно мислити і формувати ідеї), що забезпечує можливість створення додаткового продукту в процесі руху самого інтелектуального капіталу [2, с. 96]. Це означає, що інтелектуальний капітал демонструє здатність до самоорганізації (самовпорядкування, самозабезпечення, самовідтворення, самозбереження, самоуправління) (рисунок 1).

Передусім слід зазначити, що інформаційний ресурс є найефективнішим засобом припливу негентропії в систему (самовпорядкування), оскільки інформація (нові знання, досвід, ідеї) має максимальну здатність до підвищення рівня впорядкованості системи і характеризується мінімальним рівнем дисипативної здатності. Важливою є синергетична властивість системи задовольняти свої потреби в енергії (квазіенергії) за рахунок залучених із зовнішнього середовища енергопотоків (для економічної системи – матеріалів, людських ресурсів, грошових коштів), обумовлених діяльністю самої системи (самозабезпечення). Ще один аспект – властивість системи безперервно відтворювати сутнісні засади (матеріальні, інформаційні, енергетичні), які формують цю систему, протидіючи

процесу її ентропійного саморуйнування (самовідтворення). Не менш важливим є самозбереження – властивість системи підтримувати за рахунок власної діяльності такі параметри свого стану та умов зовнішнього середовища, які гарантували б збереження цілісності системи, виконання нею основних функцій (включаючи репродуктивні), а також стійкий розвиток системи в її наступних поколіннях. Досить актуальною є також потреба у самовідтворенні будь-якої економічної системи, чому сприяють три основних фактори: фактор часу, фактор простору і фактор умов середовища. Інтелектуальний капітал, виконуючи названі функції, дає змогу економити техніку, кошти, товарно-матеріальні засоби, вивільняє фінанси, підвищує життєстійкість учасників економічного процесу і сприяє зростанню прибутковості економічної діяльності.

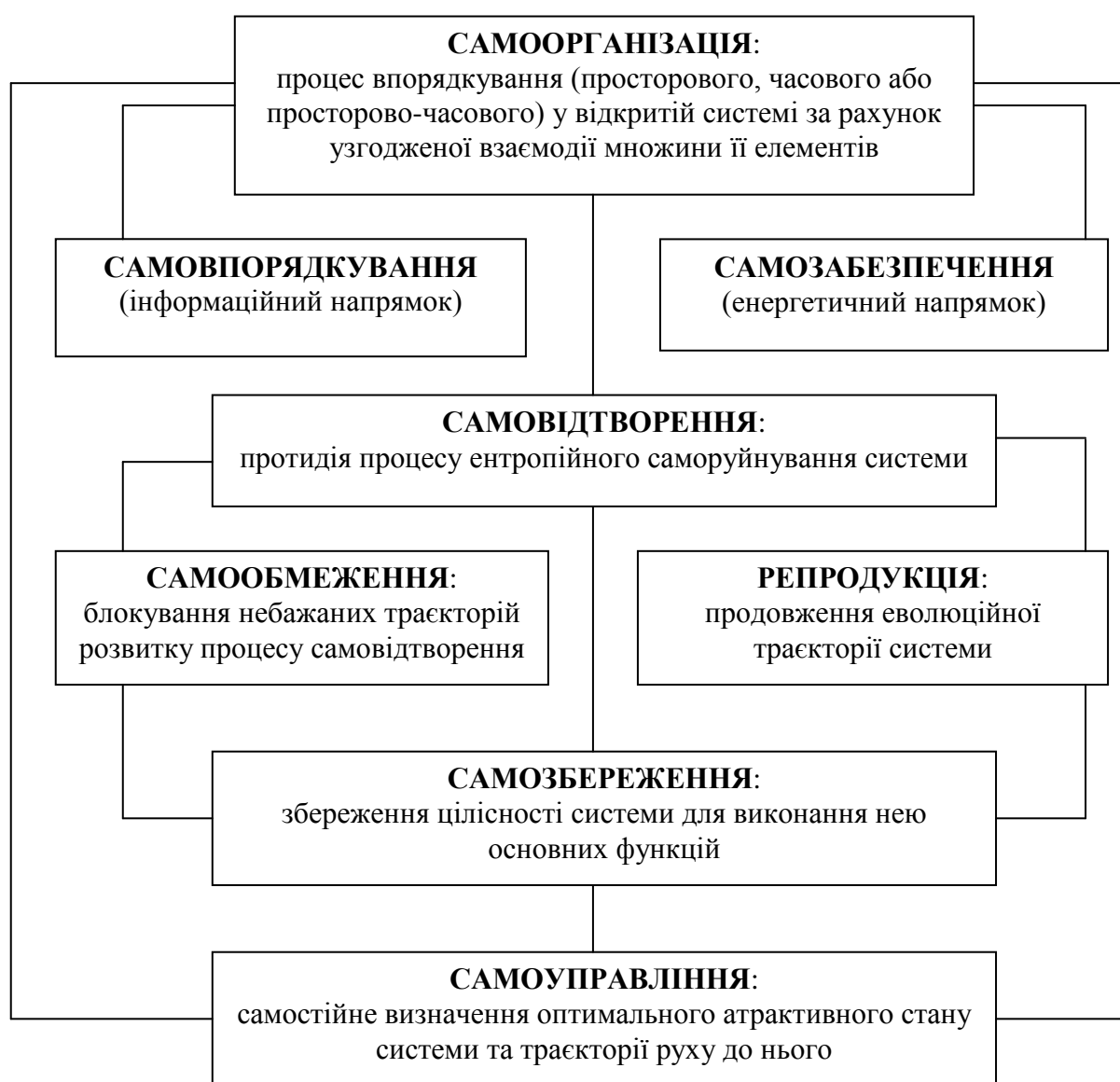

Рис. 1 – Синергетичні здатності інтелектуального капіталу як складної системи

Існують три підходи до трактування поняття «інтелектуальний капітал»: сукупність цінностей, процес, результат. З позиції сукупності цінностей

інтелектуальний капітал розглядається як актив, що володіє здатністю приносити доходи. З позиції процесу сутність інтелектуального капіталу полягає в його здатності до відтворення, у можливості залучення інтелектуального капіталу у процес кругообігу, в якому здійснюється його виробниче споживання. Сутність інтелектуального капіталу як результату полягає в його здатності до примноження та забезпечення конкурентних переваг суб'єкта. На нашу думку, комплексне трактування цієї економічної категорії дозволяє цілком розкрити її синергетичну природу (рисунок 2).

Рис. 2 – Взаємозв'язок інтелектуальних складових системи факторів сучасного виробництва (синергетична інтерпретація)

Базова функція інтелектуального капіталу – створення нової вартості шляхом реалізації наданих інтелектуальними ресурсами можливостей, тобто шляхом використання інтелектуального потенціалу. Якщо інтелектуальний потенціал – це можливості, створені інтелектуальними ресурсами, то інтелектуальний капітал – це реалізований (ефективно використаний) інтелектуальний потенціал [6]. Таким чином, можна стверджувати, що роль інтелектуального капіталу полягає у забезпеченні шляхів трансформації потенційного синергізму у синергізм реальний, що вимірюється у примноженні кількості та підвищенні якості створюваних матеріальних і духовних благ.

В еволюції інтелектуального капіталу простежуються чотири фази, які, на нашу думку, можна вважати етапами генерації найвищого рівня синергічного ефекту:

1) візуалізація – формування чітко вираженого образу нематеріальних активів, заснованого на відповідних звітних даних;

2) ін'єкція людського капіталу, тобто доповнення компетентності або управління знаннями;

3) систематична трансформація людського капіталу у структурний як мультиплікатор, що забезпечує більш стійкий потенціал прибутку;

4) вливання структурного капіталу із зовнішніх джерел, які забезпечують турбоефект в максимізації інтелектуального капіталу [2, с. 104].

Складові інтелектуального капіталу уособлюють інтеграційні сховища старих знань або мають потенціал генерації нових знань. Доповнюючи один одного, компоненти інтелектуального капіталу компанії формують її ціну у процесі комерціалізації. Таким чином, синергічний ефект може бути досягнутий за рахунок гармонійного сполучення і взаємозбагачення в єдиному механізмі складових інтелектуального капіталу (рисунок 3). Самоорганізація припускає наявність зв'язків між цими компонентами, які можуть не тільки перебудовуватися, але й виникати заново, вишукуючи шляхи найбільш адекватного пристосування до вимог мінливого середовища.

Рис. 3 – Синергетична система складових інтелектуального капіталу

Оснoву людського капіталу складають знання (інформація), якими володіють працівники. Головне його призначення – створення і поширення інновацій.

Структурний капітал являє собою формалізовані знання, тобто матеріалізовані на паперових чи електронних носіях, тому структурний капітал, на відміну від людського, можна відділити від індивіда, продати чи купити, «скопіювати» на іншу компанію.

Процесний капітал уособлює сукупну вартість процесів – як тих, що створюють вартість, так і тих, які її безпосередньо не створюють, а слугують допоміжним чинником [7].

Інноваційний капітал – це здатність до оновлення фірми, яку захищено комерційним правом, а також інші нематеріальні активи та цінності, наприклад, відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, які можуть становити комерційну таємницю.

Організаційний капітал являє собою не просто набір структурних підрозділів і служб, покликаних забезпечити нормальну виробничу діяльність компанії, а таке поєднання та організацію їх взаємовідносин, які в максимальній мірі сприяють успішній реалізації виробничих процесів, а також створюють комфортні умови для праці і відпочинку всіх співробітників компанії. Іншими словами, це належним чином організоване робоче місце, що забезпечує успішне функціонування компанії сьогодні і в майбутньому. Організаційний капітал дає змогу реалізувати здатність компанії щодо інвестицій, а також організаційні можливості у створенні капіталу [8].

До складу технологічного капіталу відносять інтелектуальну власність та інтелектуальні технології [9].

Інформаційний капітал утворюють всі документально зафіксовані відомості, що супроводжують успішне функціонування і розвиток компанії.

Клієнтський капітал (ринковий, споживчий, або маркетинговий) виникає внаслідок взаємодії підприємства зі своїми клієнтами та партнерами, що виражається через стабільність покупок чи інших взаємовигідних вкладів зі сторони клієнтів [10]. Слід враховувати, що ділова репутація є цінним стратегічним нематеріальним активом компанії, який здатний принести підприємству додатковий прибуток. Відтак, капітал соціально орієнтованої репутації і збільшення його обсягу (приріст суспільної довіри, зміцнення позитивного іміджу, формування сприятливої громадської думки) мають цілком конкретний синергетичний еквівалент.

Останнім часом дослідники виділяють ще одну складову інтелектуального капіталу – соціальний капітал, або підтвержені неформальні норми, що сприяють співробітництву між двома або більше індивідуумами. Збільшення довіри і надійності в процесі реалізації соціальних відносин і є та кількісна міра, що дозволяє розглянути соціальний капітал як самозростаючу вартість в економічному еквіваленті і збільшення цінностей – у соціокультурному вимірі.

У контексті інтелектуалізації економіки синергетичне забарвлення можуть мати: результати інноваційних управлінських рішень, у тому числі прийнятих на основі командної форми організації праці; впровадження нових технологій і досягнення нової якості продукту; стрибкоподібне підвищення рівня конкурентних переваг на різних ринках; результати очікування зацікавлених осіб

як реакція на зміну іміджу; зміцнення корпоративної культури та формування нового психоемоційного клімату; самонавчання (самоорганізація) колективу; зростання ринкової вартості компанії тощо. Найбільше значення, на нашу думку, мають ефекти інформаційного, навчального, управлінського та, головне, інтелектуального синергізму.

Об'єднання інформації з іншими видами ресурсів, а також з іншою інформацією, що дає більший ефект, ніж звичайне об'єднання окремих корисних ефектів від кожного ресурсу окремо, можна позначити терміном "інформаційний (інформаційно-інноваційний) синергізм". Основою цього ефекту є інформаційні активи, які в разі поєднання з іншими виробничими факторами надають комплекс переваг [11], які можна, у свою чергу, вважати проявами ефективного функціонування інтелектуального капіталу (рисунок 4).

Рис. 4 – Основні групи переваг інформаційно-інноваційного синергізму інтелектуального капіталу

Синергічний ефект полягає у тому, що інформація пов'язує в системне ціле матеріальні елементи системи, забезпечуючи її впорядкованість і динамічну стійкість у просторі та часі. Зміна інформаційного змісту системи є кількісним критерієм розвитку; зміни в інформації, яка надходить до системи, впливають на динаміку (енергію) системи. Удосконалення інформаційної упорядкованості системи обумовлює зміну просторової структури системи та інформаційної програми функціонування в часі окремих її частин. З іншого боку, за умови

дефіциту та недостатньої якості інформації система стає нестійкою і виникає загроза її ентропії та розпаду.

Слід також зазначити, що за синергетичного підходу пріоритетною є групова діяльність, де відбувається обмін досвідом, виявляються різні точки зору, активізується творчий потенціал кожного учасника, підвищується продуктивність взаємодії з іншими учасниками групової роботи, соціальна активність, і тому результати діяльності групи перевищують просту суму результатів роботи її окремих учасників. Ця закономірність виявляється не тільки при розв'язанні групою інтелектуальних завдань, а також знаходить свій вияв у підвищенні спостережливості членів групи, точності їх сприйняття та оцінок, обсязі пам'яті та уваги, ефективності рішень у ході розв'язання завдань, які стоять перед групою, у процесах групового впливу. Особливо слід виділити таку складову корпоративного синергізму, як навчальний синергізм, під яким розуміється розвиток ключових компетенцій та обмін кращим досвідом.

Інший важливий момент – перспективи досягнення управлінського синергізму, що визначається передусім структурою ключових компетенцій персоналу, рівнем інноваційних, конкурентних та енергетико-інформаційних характеристик інтелектуального потенціалу. Синергізм менеджменту також пов'язаний зі збільшенням кадрового потенціалу, оскільки зростають можливості навчання, обміну досвідом, внутрішньої ротації кадрів; здійснення координації і контролю веде до найбільш ефективного розміщення кадрів і зниження витрат на різних стадіях розробок, виробництва й збуту [11]. Крім того, нематеріальні взаємозв'язки передбачають передачу управлінського ноу-хау з одного ланцюжка цінностей до іншого і формують конкурентну перевагу за рахунок передачі генетичних (спільних, родових) навиків, ноу-хау, або компенсують витрати трансферів знань.

Під ефектом інтелектуальної синергії, як наслідку концентрованого управлінського об'єднання і використання інтегрального інтелектуального потенціалу людських ресурсів підприємства (групи) керівництвом, слід розуміти «спільну інтелектуальну дію», якій дається визначення «сінтелектики» – науки про функціонування об'єднаного (колективного) інтелекту, який створює специфічний ефект акумуляції творчих (інтелектуальних) елементів складної системи, наділеної розумом (когнітивним рівнем). Сінтелектика, будучи фундаментальним доповненням синергетики, розглядає процеси і механізми інтелектуальної взаємодії з досягненням інтелектуального ефекту з наступним переходом його у комплексний синергічний ефект. Колективне розв'язання проблеми є процесом згуртування інтелектуальних зусиль, обміну досвідом, циркуляції особистих знань між співробітниками підприємства, а також процесом розвитку та удосконалення колективного інтелекту [12].

Загалом, механізм когерентної самоорганізації команди інтелектуалів пов'язаний з кооперативною взаємодією, яка приводить до уникнення небажаних флуктуацій, ініціювання біфуркаційних переходів інноваційного процесу, вибору оптимального атратора для еволюції економічної системи на основі синхронізації внутрішніх процесів та когерентної поведінки (такий механізм можна назвати синергетичним).

Висновки. Зміни, що відбуваються у світовому розвитку під впливом посилення ролі економіки знань, приводять до інтелектуалізації процесу праці. Відбувається

переоцінка людського фактора, інтелект та професіоналізм робочої сили стають найдорожчим товаром на ринку праці.

Інтелектуальний капітал – це один з різновидів капіталу, що має відповідні ознаки капіталу й одночасно відтворює властиві лише йому специфічні риси. Він має надзвичайно складну сутність та багатовекторність, що визначається механізмом його функціонування.

Результати проведених досліджень дозволили підтвердити синергетичну здатність інтелектуального капіталу до самоорганізації, що є запорукою високої конкурентоспроможності організації, яка функціонує в умовах економіки знань. Дотримання в управлінні принципів самоорганізації складних систем дає змогу в нечітких умовах розвитку системи, яка функціонує під впливом певного спектру дестабілізуючих чинників (флуктуацій), знайти і використати оптимальні внутрішні резерви, достатні для самоструктуризації системи без використання значних матеріальних і часових ресурсів.

Рівень інтелектуального капіталу організації є свідченням того, наскільки закладений в інформаційних ресурсах потенційний синергізм реалізувався у реальний синергічний ефект, що може бути вимірний на основі підвищення продуктивності праці, якості продукції, рентабельності продажів тощо. В основу синергетичного механізму функціонування інтелектуального капіталу доречно покласти гармонійне поєднання і взаємозбагачення його складових.

У контексті інтелектуалізації праці важливу роль відіграють переваги інформаційно-інноваційного, навчального та управлінського синергізму. Завдяки генерації ефекту інтелектуальної синергії відкриваються значні перспективи використання роботи команд інтелектуалів для розв'язання нестандартних, творчих завдань.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у необхідності розробки дієвої методики оцінювання синергічного ефекту інтелектуальної праці та рівня її «капіталізації».

Список літератури: 1. *Галиця І.* Механізми вдосконалення управління інноваційною діяльністю в умовах економічної нестабільності / І. Галиця, М. Шевченко, О. Галиця // Вісник НАН України. – 2010. – № 5. – С. 33-41. 2. *Федулова Л. І.* Економіка знань : підручник / Л. І. Федулова; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2009. – 600 с. 3. *Вовканич С. Й.* Теоретико-методологічні основи дослідження людського та інтелектуального капіталу в знаннєвомісткій економіці : концептуалізація понять / С. Й. Вовканич, Л. К. Семів // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 7-19. 4. *Вагурин В. А.* Субстанція, свойства и системообразующая роль капитала / В. А. Вагурин // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 1 (19). – С. 168-175. 5. *Бакіна Т. В.* Визначення та змістова інтерпретація інтелектуального капіталу / Т. В. Бакіна // Наука й економіка. – 2010. – № 1 (17). – С. 195-200. 6. *Река Г. В.* Інтелектуальний капітал та інтелектуальний потенціал : критерії розмежування / Г. В. Река // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.1. – С. 228-232. 7. *Река Г. В.* Теоретичні основи дослідження інтелектуального капіталу / Г. В. Река // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.13. – С. 222-227. 8. *Скоп Х. І.* Структуризація інтелектуального капіталу / Х. І. Скоп // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 3 (57). – С. 371-379. 9. *Кожушко О. В.* Структура інтелектуального капіталу підприємства / О. В. Кожушко // Бизнес-Информ. – 2009. – № 10. – С. 100-103. 10. *Хомич С. В.* Сучасні підходи до визначення сутності та структури інтелектуального капіталу / С. В. Хомич // Економічний простір. – 2011. – № 52/1. – С. 119-128. 11. *Мельник Л. Г.* Синергетична основа маркетингових інновацій / Л. Г. Мельник, І. Б. Дегтярьова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 1. – С. 67-77. 12. *Данилюк-Черних І. М.* Управління використанням інтелектуального потенціалу людських ресурсів на засадах синергетики і синергізму / І. М. Данилюк-Черних, В. П. Петренко // Регіональна економіка. – 2011. – № 1. – С. 148-155.

Поступила до редакції 09.04.2012р.